

СПАДЧЫННАЕ ПРАВА БЕЛАРУСІ Ё XVI ст.

А.І.Пыско

Цывільнае феадальнае права на Беларусі ё XVI ст. складалася пад уздзеяннем таварна-грашовых адносін і гандлёвага капіталу, што спрыяла зараджэнню ё яго нетрах норм, характэрных для буржуазнага права, у тым ліку ёсесаслоўнасці. Маёмасныя адносіны па-ранейшаму ё асноўным рэгуляваліся ё залежнасці ад класавай і саслоўнай прыналежнасці людзей.

Спадчыннае права складала самастойны інстытут цывільнага права, асабліва гэта бачна ё Статутах 1529, 1566 і 1588 гг. Паводле закона, спадчыннікамі ё першую чаргу прызнаваліся дзеці спадчынадаўцаў і іхнія нашчадкі, але толькі народжаныя ё законным шлюбам, не аб'яўленыя бацькам незаконнымі і не пазбаўленыя права на спадчыну. Прызнаваліся незаконна-народжанымі дзеці ад шлюбам з нявенчанай жонкай, а таксама тыя дзеці, ад якіх адмовіўся бацька. Пазашлюбныя дзеці нават пасля таго, як іх бацька ажаніўся на маці, заставаліся ё стане незаконнанароджаных ("бенкартаў") і не мелі права на наследаванне бацькоўскай маёмасці. Адносна мацярынскай маёмасці ёсе дзеці мелі права на роўную долю.

Спадчыннікамі другой чаргі прызнаваліся браты і сёстры спадчынадаўцы. Пры наяўнасці сыноў дачкі не наследавалі нерухомах маёнткаў бацькі, а атрымлівалі толькі чацвёртую частку кошту маёмасці, незалежна ад колькасці сыноў і дачок (Статут 1529 г.). Мацярынскі маёнтак яны наследавалі ё роўных долях з братамі. Дзяўчына, якая выйшла замуж без згоды бацькоў, не толькі губляла права на пасаг, але ўвогуле адхілялася ад наследавання бацькоўскай і мацярынскай маёмасці нават тады, калі яна была адна дачка ё бацькоў. Жонка пасля смерці мужа атрымлівала частку маёнтка мужа, але не больш як трэць, у пажыццёвае валоданне, а спадчыннікамі лічыліся дзеці або сваякі мужа па мужчынскай лініі (блізкія па мячы). Унесены ё дом мужа пасаг жонкі ё выпадку яе смерці, калі не было дзяцей, вяртаўся ё той дом, з якога выйшаў. У Статуце 1588 г. была прадугледжана

магчымасць атрымання жонкай у спадчыну маёнтка, калі маёнтак быў набыты ў сумесным шлюбе, а дзяцей у яе з мужам не было. Абмежаванне правоў жанчын атрымліваць у спадчыну маёнткі мужа, а таксама абмежаваная магчымасць пазбаўлення дзяцей спадчыны, былі звязаны з феадальнай павіннасцю ўладальнікаў маёнткаў несці вайсковую службу і выстаўляць пэўную колькасць ратнікаў.

Паводле Статута 1588 г. бацькі адносіліся да трэцяй чаргі спадчыннікаў пасля дзяцей і братоў спадчынадаўцаў. Усе астатнія родзічы і сваякі адносіліся да чацвёртай чаргі. Пры адсутнасці законных нашчадкаў і тэстаменту на карысць іншых асоб, маёмасць прызнавалася вымарачнай і паступала ў казну. Не маглі набываць маёмасць па тэстаменце асобы, пазбаўленыя гонару і выгнаннікі-ываланцы. Палонныя і чэлядзь дворная маглі набываць маёмасць па тэстаменце пасля атрымання асабістай вольнасці.

Закон замацоўваў таксама прычыны, у сувязі з якімі бацькі мелі права адрачыся ад сваіх дзяцей, вынікам чаго было пазбаўленне іх спадчыны. Гэта адбывалася ў выпадках, калі дзеці: 1) паднялі руку на сваіх бацькоў (за што падвяргаліся смяротнаму пакаранню); 2) прычынілі шкоду бацькам шляхам захопу бацькоўскай маёмасці; 3) са злосці, а не дзеля дзяржаўнай карысці дамагаліся ў судзе смяротнага пакарання для бацькоў; 4) адмовіліся ў судзе паручыцца за сваіх бацькоў; 5) вялі распуснае жыццё; 6) пакінулі бацькоў у нямоглай старасці; 7) не пажадалі выкупіць бацькоў з палону, а маёмасцю іх пры гэтым карысталіся.

Законам прадугдэджвалася, што не мелі права завяшчаць непаўналетнія дзеці, асобы, якія страцілі вольнасць згодна з законам, манахі, палонныя, чэлядзь дворная, псіхічна хворыя (яны маглі завяшчаць сваю маёмасць толькі пасля выздараўлення), выгнаннікі і пазбаўленыя гонару. Феадальна-залежныя людзі маглі завяшчаць чужым асобам толькі трэцюю частку сваёй рухомай маёмасці, а дзве трэці павінны былі пакідаць дзецям, калі іх не было, то гэтымі дзвюма часткамі распараджаўся пан. Шляхціц меў права завяшчаць

чужым асобам толькі адну трэцюю частку маёнтка, а дзве трэці павінен быў пакінуць дзецям або сваім блізкім. Выключэнне з гэтага правіла было зроблена толькі ў адносінах да завяшчання на карысць гасудара.